

# บทที่ 1

## บทนำ

### 1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาท้องถิ่นของประเทศก่อนจะมีการกระจายอำนาจการปกครองลงสู่ท้องถิ่น เพื่อให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น เป็นการพัฒนาโดยวางแผนจากส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาคหรือจากเมืองบนลงสู่เมืองล่าง อีกทั้งการพัฒนายังเป็นแบบรวมศูนย์ เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเพิ่มรายได้ส่วนรวมมากกว่ากระจายรายได้และความเป็นธรรมในสังคม รวมทั้งเป็นการพัฒนาวัตถุมากกว่าตัวคน ผลปรากฏออกมาก็คือ ในขณะที่วัตถุได้รับการพัฒนาไปแล้ว แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังอยู่ในสภาพด้อยพัฒนา ฐานะยากจน คนจำนวนน้อยที่ร่ำรวยก็รวยมากยิ่งขึ้น ผลจากการพัฒนายังกระจายอยู่เป็นกระจุกในหมู่คนส่วนน้อยของสังคม โดยเฉพาะในชุมชนเมือง การผูกขาดทรัพยากรของชาติทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม นับวันจะเข้มข้นยิ่งขึ้น อำนาจของสังคมจึงรวมศูนย์อยู่ที่บุคคลไม่กี่กลุ่ม ผู้คนส่วนใหญ่โดยเฉพาะคนยากจนที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาจึงยังไม่ได้รับผลจากการพัฒนาเท่าที่ควรกลับถูกลดทอนโอกาสลงทุกขณะ กลไกอำนาจแบบรวมศูนย์พัฒนาระบบพึ่งพา ทำให้ผู้คนส่วนใหญ่เหล่านั้นต้องขึ้นกับศูนย์อำนาจอย่างยากที่จะเป็นอิสระได้ (เสรี พงศ์พิศ, อ้างถึงใน อรอนงค์ ธรรมกุล, 2539: 2)

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่าการกระจายอำนาจ และการมีส่วนร่วมในระบบการพัฒนาท้องถิ่นนั้น เป็นของควบคู่กันซึ่งจะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งย่อมไม่สมบูรณ์ ดังนั้น ทิศทางในการพัฒนาประเทศนั้น มีแนวคิดที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาในทุกมิติอย่างเป็นองค์รวม และให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านตัวคน เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างระบบการบริหารจัดการภายในที่ดีให้เกิดขึ้นทุกระดับ อันจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนที่มีคนเป็นศูนย์กลาง โดยการผนึกกำลังรวมจากทุกฝ่ายในสังคมผลักดันให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีคิดทัศนคติ ค่านิยมของคนไทยให้ตระหนักเข้าใจ และเรียนรู้จากการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมยุคใหม่อย่างเป็นระบบ เกิดการจัดการทางสังคมในเชิง “ยุทธศาสตร์” มีการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม และสร้างกระบวนการเรียนรู้ใหม่ ๆ ในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและทุกภาคส่วนในสังคม ทำให้คนไทยคิดเป็น ทำเป็น พึ่งตนเองได้มากขึ้น มีจิตสำนึกรักสามัคคี รู้หน้าที่และมีความรับผิดชอบ (เจนจิรา สุคำภา, 2547: 2)

นอกจากนี้องค์กรพัฒนาเอกชน และประชาชนซึ่งมีประสบการณ์ต่าง ๆ ในงานพัฒนาที่ผ่านมา และที่กำลังทำงานพัฒนาต่อไปนั้น ต่างก็ให้ความสำคัญของชุมชนเพราะชุมชนเป็นจุดศูนย์กลางหรือเป้าหมายของงานพัฒนาอาจกล่าวได้ว่าชุมชนเป็นหัวใจของงานพัฒนา ทั้งนี้เนื่องจากงานพัฒนาระดับหนึ่งซึ่งรัฐบาลและองค์กรพัฒนาเอกชนได้เน้นอยู่เสมอก็คือชุมชน นอกจากนี้ประชาชนในชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญของงานพัฒนา และได้เริ่มพัฒนาด้วยตนเองในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น นักวิชาการและนักวางแผนที่สนใจการพัฒนาท้องถิ่นจึงต่างยอมรับทั่วไปว่าการพัฒนาที่มุ่งผลสำหรับคนส่วนใหญ่ นั้น ไม่อาจเกิดขึ้นหรือต่อเนื่องไปได้อย่างจริงจัง หากปราศจากการมีส่วนร่วมของคนส่วนใหญ่ การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของการพัฒนาท้องถิ่น (ปรัชญา เวชสารักษ์, 2528: 1)

การเข้ามามีส่วนร่วมหรือการริเริ่มโดยคนในชุมชนเอง เป็นวิธีการที่สืบเนื่องมาจากปรัชญาทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถตัดสินใจในทางเลือกต่าง ๆ ได้ อย่างถูกต้องหากว่าเขามีข้อมูลเพียงพอ และอยู่ในสภาพที่มีการแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระแม้ว่าบางครั้งจะต้องอาศัยความรู้จากนักวิชาการหรือนักพัฒนาบ้างก็ตาม กระบวนการ วิธีการมีส่วนร่วมในการทำงานต่าง ๆ แม้จะคล้ายคลึงกันบ้างในบางขณะ แต่ในท้ายที่สุดเมื่อทุก ๆ ฝ่ายคุ้นเคยกันดีแล้วย่อมจะส่งผลคืออย่างเต็มที่ (สุพรรณิ ไชยอำพร และสนิท สมัครการ, 2535: 37)

ที่ผ่านมาหน่วยงานต่างๆ ได้ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา เช่น การจัดตั้งกลุ่ม และการส่งเสริมบทบาทอื่น ๆ อีกมากมาย ประเด็นสำคัญก็คือการใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนา ที่เรียกว่า “จากล่างขึ้นบน” (Bottom up) เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแนวคิดสำคัญ และมีกลุ่มหรือองค์กรประชาชนเป็นรูปแบบและเป้าหมาย แม้ว่าจะได้รับการยอมรับและถือปฏิบัติกันอย่างกว้างขวางจากยุทธศาสตร์พัฒนาของรัฐดังกล่าว ผลการพัฒนาส่วนใหญ่กลับล้มเหลวหรือผลประโยชน์ตกถึงชาวบ้านน้อยมาก (ม.ร.ว.อดิน รพีพัฒน์, 2531: 48) แต่ในขณะเดียวกันมีกลุ่มบางกลุ่มที่ดำเนินตามยุทธศาสตร์แล้ว ได้ผลซึ่งจะเป็นการพิสูจน์ความเข้มแข็งของกลุ่มและองค์กรในการพึ่งตนเอง

การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการแก้ไขปัญหาของชุมชน เพราะการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้แก่ประชาชนในชุมชนให้ มีองค์ความรู้ มีความเข้าใจและมีภูมิปัญญาที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาตนเองและชุมชนได้ รวมทั้งสามารถพึ่งตนเองได้ ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ต้องเน้นการพัฒนาคนและสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน ในการพัฒนาคนจะต้องพัฒนาคนและกลุ่มคนที่เรียกว่า องค์กรทางสังคม (Social Organization) คือ กระบวนการจัดระเบียบทางสังคม ให้บุคคลได้รู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบตามสถานภาพ ได้รู้จักระเบียบวินัย มีการจัดกลุ่มขึ้นอย่างเป็นระบบ เช่น กลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มสหกรณ์

กลุ่มยุทธกร เพื่อใหู้้จัดการทำงานเป็นกลุ่ม สร้างกลุ่มใหม่ ทำให้กลุ่มมีความมั่นคง และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, อ่างใน ปัญจศิลป์ เสนี, 2547: 6)

การรวมตัวกันของประชาชน ในกระบวนการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็งนั้น เป็นหลักการสำคัญของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนเพียงแต่อาจไม่เป็นระบบอย่างที่ทางการจัดตั้งที่ผ่านมาในชุมชนบ้านท่าไทร หมู่ที่ 1 เทศบาลตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ที่ผ่านมานั้น มีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ คือประชาชนมีการรวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรม เพื่อต้องการพัฒนาท้องถิ่นของตน ในด้านการพัฒนาชุมชนและส่งเสริมคุณภาพชีวิต อย่างเข้มแข็งมาเป็นเวลานานมีกลุ่มต่าง ๆ เกิดขึ้นในชุมชน โดยในระยะเริ่มแรกของการก่อตั้งกลุ่มนั้น แต่ละกลุ่มได้ประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย อีกทั้งภาครัฐก็ยังไม่ได้เข้าไปมีส่วนสนับสนุน ทางกลุ่มได้รวมตัวกันต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ จนได้รับการยอมรับว่าเป็นกลุ่มชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ระดับหนึ่ง และจัดว่าเป็นกลุ่มชุมชนที่มีความเข้มแข็งเพราะที่ผ่านมาจากกลุ่มมีการจัดระบบที่เอื้อให้สมาชิกดำเนินการ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง (Self Fulfillment) ด้วยวิธีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยร่วมมือกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน กลุ่มมีอิสระในการตั้งเป้าหมายดำเนินงาน มีความสามารถตัดสินใจดำเนินกิจกรรมด้วยตัวของกลุ่มเอง มีผลกำไรและมีการแบ่งผลประโยชน์กันอย่างเป็นธรรม จากการที่คลุกคลีอยู่ในชุมชนตลอดจนได้พูดคุยกับ เจ้าหน้าที่พัฒนากรของอำเภอกหาดใหญ่ ผู้นำท้องถิ่น และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานพัฒนาในชุมชนบ้านท่าไทร ทำให้ทราบว่ากลุ่มอาชีพตัดเย็บที่นอนเด็กบ้านท่าไทร เป็นกลุ่มชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรม และเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งที่สามารถพึ่งตนเองได้ระดับหนึ่ง ที่ผ่านมาจากกลุ่มมีการเคลื่อนไหวในกิจกรรมที่ส่งเสริมเกี่ยวกับการเจริญเติบโตของกลุ่มมาโดยตลอดในปีพ.ศ.2546 ทางกลุ่มได้รับรางวัล 4 ดาวของสินค้า OTOP จากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเป็นสินค้าที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาสู่ระดับประเทศได้ ทั้งยังเป็นการสร้างชื่อเสียงให้กับกลุ่ม และชุมชนบ้านท่าไทรอีกด้วย ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาว่า ประชาชนในกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็งกลุ่มนี้ มีกระบวนการ วิธีการ และรูปแบบอย่างไร ในการดำรงอยู่ของกลุ่ม ตลอดจนถึงปัจจัยที่มีอิทธิพล และปัญหาอุปสรรคที่มีผลต่อกระบวนการดำรงอยู่

## 2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษากระบวนการดำรงอยู่ของ กลุ่มชุมชนที่เข้มแข็งในชุมชนบ้านท่าไทร หมู่ที่ 1 เทศบาลตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการดำรงอยู่ ของกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็งในชุมชนบ้านท่าไทร หมู่ที่ 1 เทศบาลตำบลคลองแห อำเภอกหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

2.3 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็ง ในชุมชนบ้านท่าไทร หมู่ที่ 1 เทศบาลตำบลคลองแห อำเภอกาบังใหญ่ จังหวัดสงขลา

### 3. ขอบเขตของการวิจัย

#### 3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษากลุ่มชุมชนในชุมชนที่เข้มแข็งในบ้านท่าไทร คือ กลุ่มอาชีพตัดเย็บที่นอเด็กบ้านท่าไทร หมู่ที่ 1 เทศบาลตำบลคลองแห อำเภอกาบังใหญ่ จังหวัดสงขลา

#### 3.2 ขอบเขตด้านประชากร

3.2.1 กลุ่มชุมชน คือกลุ่มอาชีพตัดเย็บที่นอเด็กบ้านท่าไทร หมู่ที่ 1 เทศบาลตำบลคลองแห อำเภอกาบังใหญ่ จังหวัดสงขลา

3.2.2 กลุ่มผู้รู้ คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ เอกชน และบุคคลอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านท่าไทร

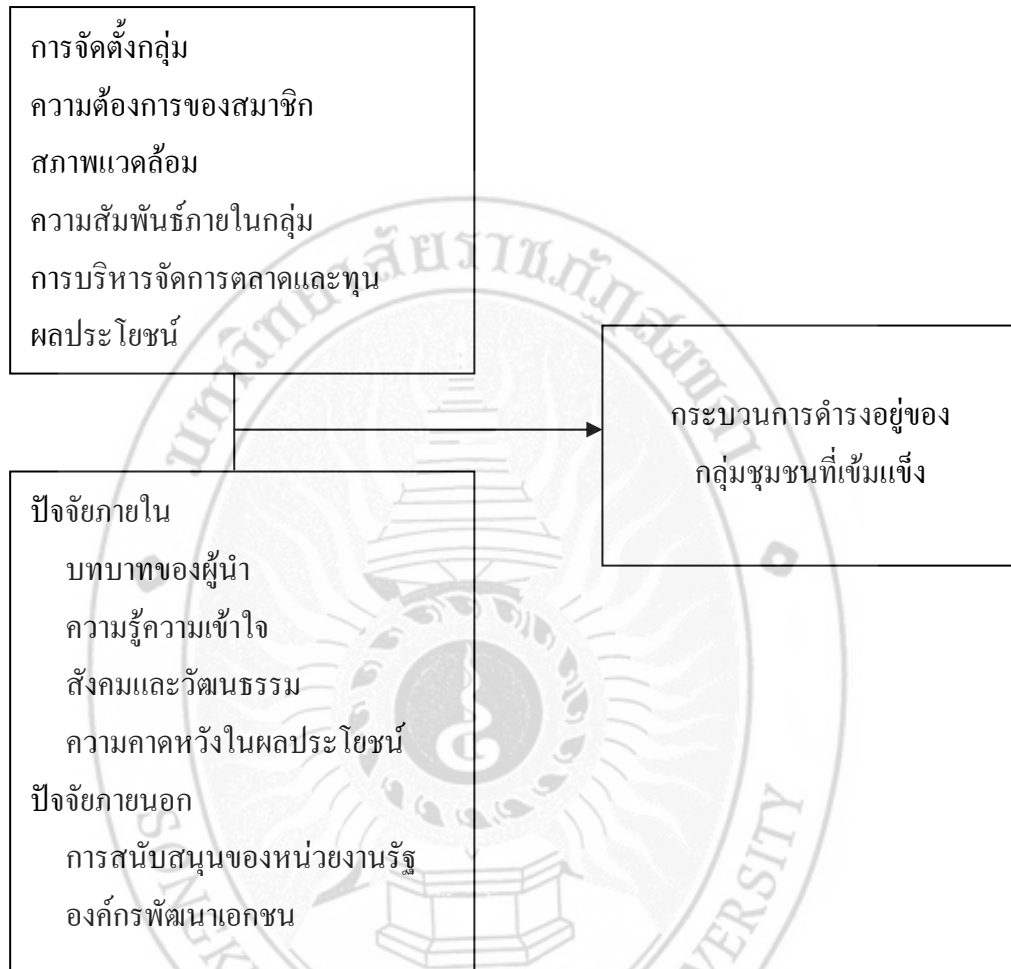
#### 3.3 ขอบเขตด้านเวลา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดช่วงเวลาที่ใช้ในการศึกษา ตั้งแต่ เดือนมีนาคม ไปจนถึง เดือนกันยายน พ.ศ. 2549

### 4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 4.1 ทำให้ทราบกระบวนการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนในชุมชนบ้านท่าไทร
- 4.2 ทำให้ทราบปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนในชุมชนบ้านท่าไทร
- 4.3 ทำให้ทราบปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อกระบวนการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนในชุมชนบ้านท่าไทร
- 4.4 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมพัฒนากลุ่มชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง

## 5. กรอบแนวคิดในการวิจัย



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

## 6. นิยามศัพท์เฉพาะ

กลุ่มชุมชน หมายถึง กลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชนในชุมชน เพื่อร่วมกันดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชน ดำเนินการพัฒนาท้องถิ่นในด้านพัฒนาคุณภาพชีวิต และด้านเศรษฐกิจ มีกิจกรรมที่สนองความต้องการของกลุ่ม การตัดสินใจดำเนินงานเป็นไปอย่างอิสระ มีการปรับตัวเพื่อความมั่นคง การกระจายผลประโยชน์ที่เกิดจากผลกำไร และมีอำนาจต่อรองกับบุคคลภายนอก ในการศึกษาการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็งคือ กลุ่มอาชีพตัดเย็บที่นอนเด็กบ้านท่าไทร หมู่ที่ 1 เทศบาลตำบลคลองแห อำเภอลำปาง จังหวัดสงขลา

กระบวนการดำรงอยู่ หมายถึง กระบวนการที่ทำให้กลุ่มชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ มีความเข้มแข็ง ได้แก่ ความรับผิดชอบของผู้นำ ประสพการณ์ การเรียนรู้ ระบบเครือข่าย ผลประโยชน์ การใช้บทบาทกลุ่มชุมชน ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ทำหน้าที่เป็นกลไกจะนำไปสู่การดำรงอยู่ของกลุ่มดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการดำรงอยู่ หมายถึง สิ่งที่น่าสนใจให้เป็นคนในชุมชนได้ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มชุมชน ได้แก่ ด้านความผูกพันเป็นเครือข่าย ด้านการมีปัญหาร่วมกัน ด้านผลกระทบจากภาวะทางเศรษฐกิจ และด้านการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกชุมชน

ปัจจัยภายใน หมายถึง ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบภายในกลุ่ม ที่มีผลต่อกระบวนการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชน ได้แก่ บทบาทผู้นำองค์กร ความรู้ความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มชุมชน สังคม และวัฒนธรรมภายในชุมชน และผลประโยชน์ขององค์กร

ปัจจัยภายนอก หมายถึง ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบภายนอกกลุ่ม ที่มีผลต่อกระบวนการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชน ได้แก่ การสนับสนุนของหน่วยงานรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน

ปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อกระบวนการดำรงอยู่ หมายถึง สิ่งส่งผลกระทบต่อในการดำเนินงานของกลุ่มชุมชน ที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จ ได้แก่ ตัวสมาชิก คณะกรรมการผู้นำกลุ่ม และเงินทุน

กิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่น หมายถึง โครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่รัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนจัดขึ้นในชุมชนอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นการ โดยมิวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้เพื่อนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพอนามัย ตลอดจนการพัฒนาหมู่บ้าน

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่ประชาชนแสดงออกตามอำนาจหน้าที่ ที่กฎหมายกำหนด เช่น เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมในการรับรู้ข่าวสาร เสนอปัญหาความต้องการ ตัดสินใจเลือกวิธีการแก้ปัญหา ร่วมในการปฏิบัติงาน ร่วมในการตรวจสอบประเมินผล